

WILBER E. MOORE'A GÖRE TOPLUMSAL DEĞİŞME

Dr. Mahmut TEZCAN

Toplumsal değişme kuramı ile ilgilenen çağdaş düşünürlerden birisi de W.E. Moore'dur. Onun düşünceleri, esas olarak, 1963 yılında yayımlanan "Toplumsal Değişme" isimli yapıtında yer almıştır. Aşağıda belirttiğimiz ana noktalar, adı geçen yapıtının bölümlerinden alınmıştır (*).

Moore'a göre çağdaş değişmeler aşağıdaki özellikleri göstermektedir;

1. Herhangibir toplum veya kültürdeki değişmeler, büyük bir hız kazanmıştır. Değişmeler yoğunluk ve süreklilik göstermektedir.

2. Değişmeler ne geçici, ne de alan bakımından soyutlanmıştır. Yâni, değişmeler birbirini izleyen ve giderek büyüyen halkalar biçiminde oluşmakta ve sonuçları ülke ve hatta dünya çapında etkiler yaratmaktadır.

3. Değişmeler her yerde vardır. Yâni evrenseldir.

4. Çağdaş değişmeler genellikle plânlıdır. Giderek daha rasyonel bir nitelik kazanmakta ve plânlarla gerçekleştirilip düzenlenmeğe çalışılmaktadır.

5. Bir çeşit toplumsal plânlama teknolojisi ve stratejisi hızla yayılmaktadır.

6. Modern dünyadaki normal değişmeler, bireysel deneyim ve toplumların işlevsel görünümelerini geniş ölçüde etkilemektedir.

(*) Moore, E. Wilber: Social Change, U.S.A. 1963, Paperback.

Moore'a göre, geleceğin ögelerinden kimileri tahmin edilebilir. Çünkü değişmeler, plânların ürünü olacaktır. Hatta hızlı ve karmaşık değişmeler bile tahmin edilebilir, anlaşılabilir. Çünkü rastlantısallıktan çok, kaynakları bellidir ve sınırları çizilmiştir. (s.3) Çağdaş dünya, tek düze (üniform) bir düzensizlik göstermiyorsa toplumsal değişmede karmaşıklıklar vardır ki bunların kendilerini muhtemelen gerilimler halinde açıkça belli etme olasılığı bulunmaktadır.

Gerilimler, değişme oranlarının ve tiplerin dengesizliğinin sonucudur. Belirsizlik ve kesin tahmin yokluğu dirik (dinamik) örneklerin karmaşıklığından doğar (s.3)... Bir astronom, yıldızlara ait patlama olayı hariç, bir güneş sistemindeki gezegenler arasındaki düzenli ilişkileri, uzayda böyle sistemler arasındaki ilişkileri tahmin edebilir.

Bir fizikçi, genel çekim gücü ilkesini formüle edebilir fakat bir tek atomun hareketini tahmin edemez. Atomik hareketi tahmin edebilmesi için geniş sayılara dayanan istatistiksel olasılıklara gereksinim vardır. (s. 4)

Eğer toplumsal değişme içsel ve kesin değilse, bilgi noksanlığı, onu tahmin etmemizi güçleştirir.

Değişmenin gözlenilmesi, zaman alır. Etmenlerin karmaşık etkileşimi, çözümleme için daha ayrıntılı entellektüel modelleri gerektirir. Bütün bilimsel alanlar önce basitin, duruk (statik) ilişkilerin anlaşılmasıyla gelişir. Bu ilişkiler, yinelenilmiş bir biçimde gözlenebilir. Dirik (dinamik) modeller ve yasalar, neden-sonuç bilgisi gerektirir ve geçici düzeni etkiler. (s.4) Basit ve kısa vadeli ilişkiler, karmaşık ve uzun vadeli olanlardan önce yerleşmeye eğilim gösterirler.

İşlevselcilikten dirikliğe (dinamikliğe)

Hayatta kalma düşüncesi, bazan seçim mekanizmasını gerektirir. İşlevsel olmayan veya uygun olmayan örnekler ortadan kalkar ve yararlı olanlar kalır. Böyle bir seçim, belirli bir zaman kesiminde cereyan eder. Sistemler zamanla değişmelidir. Böylece görünüşte duruk olan kuram, gerçekte dirik duruma gelir. (s.9)

İşlevselcilik, "herhangibir toplumun işlevsel gereklilikleri"nin niteliğini saptamak girişimine kadar genişletilmiştir. Bu görüşle, eğer herhangibir toplum bir sistem olarak işleyecek ve zamanla süreceksse, kimi toplumsal eylem çeşitleri (meşru yeniden üretim, gençin hem eğitim hem de ahlâk kurallarının ve düzenin korunmasının kabullenilmesi bakımından toplumsallaşması) icra edilmelidir. İşlevsel gereksinimler örgütün eylem örnek ve biçimleri uygun olduğu takdirde, toplumun genel yapısal özellikleri için bir anahtar sağlar.

Toplunun işlevsel olarak bağımsız birimlerden meydana geldiği görüşü, düzenli ve tutarlı çözümlemeler için mükemmel bir temeldir. Fakat değişimin tahmini için her zaman yeterli bir temel sağlamaz. (s.10)

Potansiyel kötülüğün kimileri, toplumsal sistemin "denge" de oluşu kavramından doğar. Yâni tamamlayıcı güçlerin dengesi sayesinde istikrarlı durum. Denge-modeli-eğer yapay olarak yaratılmış düzenin özelliklerini takip ediyorsa doğanın nasıl görüldüğü herhangi bir araç kadar yararlı olabilir. (s.10)

Toplumsal sistemler, gerçekten sürekli örnekler ve tamamlayıcı işlevler gösterir. Örneğin uzmanlaşma, koordine edici farklılaşmış eylemleri gerektirir. Bu eylemler uzmanlaşmış üreticiler arasında mal ve hizmetlerin değişimi usulünü içine alır. Denge modeli, yapısal değişkenlerin (ihtisaslaşma, eşgüdüm, mübadele) birbirine bağımlılığı hakkında genelleştirilmiş durumun çeşidi için mükemmel olarak uygun bir modeldir. Böyle modelden, değişkenlerin herhangi birindeki değişmeyi tahmin olanaksızdır.

Gerilim yönetimi sistemi olarak toplum:

Gerilimler toplumsal sistemde temeldirler. Kuramsal gerilim yönetimi modeli, dengenin tahmininden bir kaç önemli nokta bakımından farklılık gösterir. (s. 11)

1. Bir dereceye kadar kimi gerilimler gerçekten temeldir ve basit örgütsel sorunlar değildirler. Tahmin edilen değişme , ne denge veya duruk durumu onarır, ne de yeni birini yaratır.

2. Değişimin sonuçları, gerilimi azalttığı gibi gerilim de yaratabilir.

3. Gerilim kavramının kullanılışı değişimin başlangıçta gerilimi azaltacağını içermez.

4. Gerilim yönetimi sistemi olarak toplum kavramı, yönetimin başarılı oluşu varsayımını içermez.

Değişimin evrenselliği

İnsanların, grupların ve tüm toplumların yaşamındaki kimi değişimleri düzenli ve yasal olarak gözönüne alabiliriz. Değişimin kimi kaynak ve biçimleri evrenseldir. (s.11)

Temel değişimler, toplumların büyüklüğünde ve gidişatında gelişme bakımından çok yavaş olabilirler. Hatta kuşaklar boyunca görülmeyebilir. Fakat dalgalanmalar ve esneklikler, değişim için önemlidirler. (s 16) Çünkü değişimin kaynağı olmadıkça, büyük değişimlerin önemli koşulunu oluştururlar.

Ulaşılamamış idealler

Sistemlerde değişimin kaynağı veya kaynakları var mıdır? Bunun olumlu cevabı, insan toplumlarının evrensel özelliği içindedir. Toplumsal sistemlerde gerilim ve değişimin bu evrensel kaynağının iki görünümü vardır. (s.18) İdeal ve gerçek arasındaki ilişkinin iki görünümü:

1 — Çevresel meydan okumanın her yerde bulunuşu

II — İdeal değerlere ulaşmadaki başarısızlığın ve uyumsuzluğun her yerde var oluşu.

1 — İnsan, biyolojik bir yaratık olarak kısmen beşerî olmayan çevrede yaşar. Yaşarken çevreye uyması gerekir. Çevreye uyum ise, onu denetlemeyi, ona egemen olmayı ve onu tahrip etmeyi içine alır.

İnsanın çevreyle ilişkileri

1. İklimsel eğilimler, fizyografik özellikler ve biyolojik özellikler çok yavaş değişir.

2. Nedensel doğrultunun berraklığı yapaydır. Beşerî eylem, iklimi, topoğrafyayı ve beşerî biyolojiyi değiştirir. Nüfus değişimleri artık toplumsal yapıdan bağımsız değildir.

3. Beşerî katılımın ve beşerî olmayan çevrenin uygunluğu her zaman için görülmeyebilir ve beşerî toplumların kültürel değerlerine, toplumsal örgüte ve teknolojiye göre farklılık göstermektedir. (s. 19)

Değişme yaratan gerilim her yerde mevcut kaynağı, toplumsal düzenin ahlâksal düzen ve günahla birleşmiş olaylardan ibaret olduğu gerçeğine dayanır. Bu her toplumda cereyan eder. İdeal değerlere genellikle varılmamıştır. Egemen yönetimin reçeteleri asla tutarlı değildir. Mantıksal olarak çelişkili ideal normal, tüm kültürlerde bulunabilir. Genellikle ve ideal ve gerçek arasındaki uyumsuzluk, gerilim yaratır ve değişmeye uygundur.... (s.20)) Şimdi, toplumsal sistemlerde doğal esnekliklerin ve çevresel toplumsal meydan okumaların varlığının birbirine bağlı olduğu bir durumdayız. Birisi şans değiştirililiği. diğeri seçici uyum sağlar. Bunların ikisi, kümülâtif değişmeyi tahmin etmemize yarar.

Değişimin bilinçsiz niteliği, özellikle tarih öncesi ve ilkel toplumlarda muhtemelen koruyucudur... (s.21) Sistemlerin seçici uyumu ve değişmelerin seçici kabulü, onların uzun vadeli sonuçları bakımından artık tek düze olarak tehlikesiz, ılımlı değildir. Örneğin insanlar, gıda üreten suları israf etmekte, onların hayatsal güçlerini yok etmektedirler, modern insan, gerçekten şaşırtıcı bir hızla kendini

tahrip etmektedir. Havayı, suyu ve gıdaları görünmeyen zararlı şeylerle kirletmektedir.

SONUÇ

Moore, evrimciler modeli içersinde yer alır. Ona göre toplumsal örgütler evrenselleşmekte ve böylece geleneksellikten modernleşmeye doğru bir adım atılmış olmaktadır.

Moore, değişme süreci yönünden içten gelen endojen etmenlere önem verir. Gerilimlerin, özellikle değişme açısından önemine değinir.

Değişmenin evrenselliğini kabul eder. Tüm toplumlarda kimi değişmeler düzenli ve yasaldir demekle, bu görüşünü doğrular.